

Επιφανειακή έρευνα στο «Παλαιόκαστρο» Λαχανά

Σε απόσταση ενάμιση περίπου χιλιομέτρου δυτικά του οικισμού Λαχανά και σε υψόμετρο εξακοσίων πενήντα μέτρων κείται η θέση «Παλαιόκαστρο», στο απώτατο βόρειο άκρο της Περιφερειακής Ενότητας Θεσσαλονίκης. Για τον χώρο δεν υπήρχαν μέχρι πρότινος παρά ελάχιστες γενικόλογες αναφορές, προερχόμενες από δύο κηρύξεις των ετών 1994 και 1999, σύμφωνα με τις οποίες η θέση εμφανίζει «συνεχή κατοίκηση από την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου μέχρι και την Βυζαντινή περίοδο, στην οποία ανήκουν ερείπια ναού και περιβόλου».

Το ύψωμα του Παλαιόκαστρου ξεχωρίζει για τη διαχρονικά υψηλή αμυντική του σημασία, καθώς στα δυτικά του διέρχεται κύρια αρτηρία πρόσβασης στα υψίπεδα ανατολικά της Θεσσαλονίκης και στις Σέρρες (**εικ. 1**). Ο λόφος ενσωματώνει πυκνές μνήμες πολεμικών περιπετειών, καθώς στις κλιτύες του βρίσκονται οχυρές θέσεις των αμυνόμενων Βουλγάρων στη μάχη Κιλκίς – Λαχανά, ενώ στα πέριξ επισημαίνονται στρατιωτικό κοιμητήριο της Βρετανικής Κοινοπολιτείας και πολυβολεία της εποχής του Ψυχρού Πολέμου.

Η επιφανειακή έρευνα της θέσης κατέστησε σαφή την ύπαρξη ενός σημαντικού, αταύτιστου προς το παρόν πολισματος, μεταξύ της Κρηστωνίας και της Βισαλτίας. Η ακρόπολη του καλύπτεται σήμερα από πυκνό άλσος πρεμνοφυών δρυός, φτελιάς και γάβρου. Χαμηλότερα, το μεγαλύτερο μέρος του λόφου, ακόμη και το εντός της οχύρωσης τμήμα του πλατώματος είναι κατανομημένο σε ιδιοκτησίες, με αποτέλεσμα οι επιφανειακές αρόσεις να έχουν προκαλέσει καταστροφή και διατάραξη των επιχώσεων. Κατά σημεία διακρίνονται λιθοσωροί χαλασμάτων, ενώ αφθονούν και τα θραύσματα αποθηκευτικών πύθων. Ο οχυρωματικός περίβολος έχει λιθολογηθεί συστηματικά, με αποτέλεσμα να απουσιάζει σε πολλά τμήματα το «πρόσωπο» του τείχους, ενώ παράλληλα επιχώσθηκε σταδιακά από τα προϊόντα καθαρισμού και διάνοιξης των αγρών του πλατώματος, που ρίχνονταν στην πλαγιά.

Η περισυλλογή κεραμικής απέδωσε όστρακα Εποχής Σιδήρου, καθώς και τοπική λεπτή γκρίτσα κεραμική αρχαϊκών χρόνων, που όμοιά της έχει βρεθεί και σε άλλες περιοχές της Κεντρικής Μακεδονίας. Βρέθηκαν, επίσης, τοπική κεραμική κλασικών μάλλον χρόνων, ένα υφαντικό βάρος και μία πήλινη κολουροπυραμοειδή αγνύθα, της ίδιας εποχής. Η τελευταία έφερε ρομβοειδή σφράγιση σε δύο όψεις, με απεικόνιση όρθιας γυναικείας ματιοφόρου μήθους μορφής, η οποία τείνει το δεξί χέρι προς κάποιον κάλαθο, όπου αφήνει, ή παίρνει, έναν μίτο, ενώ με το αριστερό κρατά άτρακτο ή ηλακάτη (**εικ. 2**).

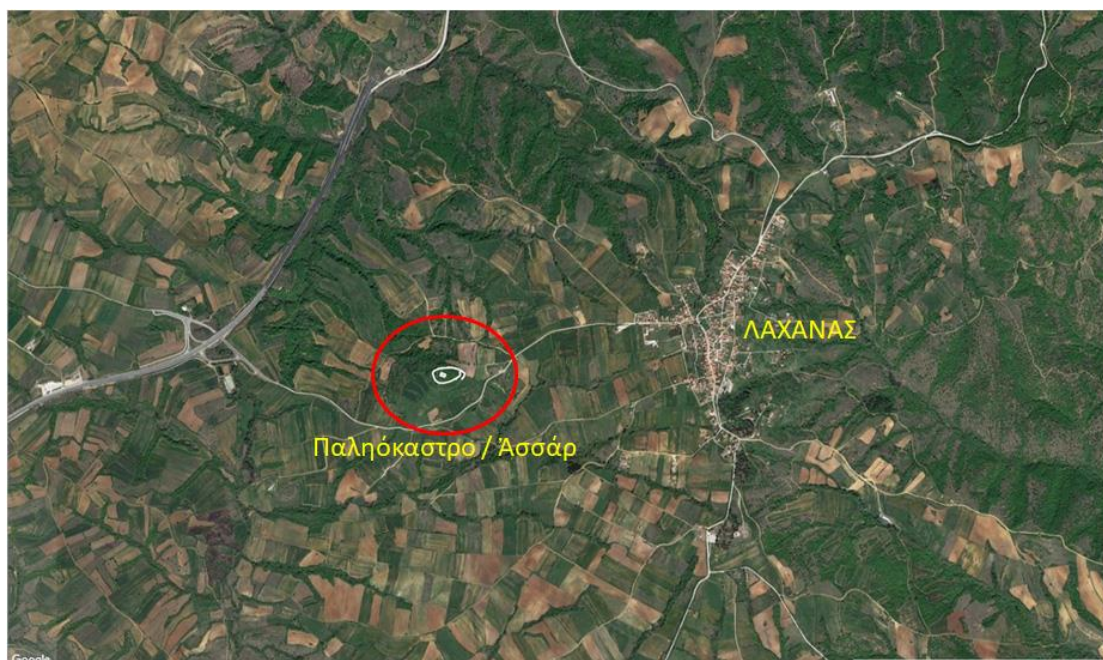
Ο περίβολος του κάστρου, με σχήμα περίπου ελλειψοειδές και το μεγάλο άξονα στην κατεύθυνση Α-Δ, έχει δύο κατασκευαστικές φάσεις (**εικ. 3, 4**). Τμήματα της παλαιότερης φάσης σώζονται σε τρία σημεία, στην ανατολική κυρίως και στη βόρεια πλευρά, σε μήκη από οχτώ έως δώδεκα μέτρα, και σε χαμηλό ύψος, εξήντα έως εκατόν είκοσι εκατοστών. Η τοιχοδομία τους σύγκειται από στρώσεις μικρών αργών λίθων, που τοποθετούνται χωρίς ιδιαίτερη επιμέλεια, ενώ μικρές πλακαρές πέτρες και σπανιότατα βήσαλα παρεμβάλλονται ενίοτε άτακτα (**εικ. 5**). Πρόκειται, πιθανόν για τοιχοδομία των λεγόμενων «σκοτεινών αιώνων» (7^{ος} - 8^{ος} αι.). Η νεότερη φάση καθίσταται ορατή σε όλες τις πλευρές, πλην της βόρειας, με το καλύτερα σωζόμενο τμήμα της να βρίσκεται στα νοτιοδυτικά, όπου διατηρείται σε μήκος περί τα τριάντα πέντε μέτρα, με σωζόμενο ύψος περίπου τρία μέτρα και πάχος λίγο μεγαλύτερο από το ένα μέτρο (**εικ. 6**). Οι δύο

φάσεις συνεφάπτονται στην βόρεια πλευρά, όπου η νεότερη, κτίζεται πίσω από την παλαιότερη και φθαρμένη. Ισχυρές ενδείξεις υπάρχουν για την παρουσία ορθογώνιου πύργου στην νότια πλευρά, επάνω από τον δρόμο πρόσβασης, όπου πιθανόν θα βρισκόταν και η μοναδική είσοδος. Όπως συνήθως συμβαίνει στα κάστρα αυτού του τύπου, οι πύργοι περιορίζονται σε δύο εκατέρωθεν της πύλης και ίσως σε έναν ή δύο ακόμη στον υπόλοιπο περίβολο. Η τοιχοδομία της νεότερης φάσης παρουσιάζει μεγαλύτερη επιμέλεια, καθώς μικροί λίθοι εμφανίζονται ενίοτε και στους κάθετους αρμούς, ενώ εντοπίζονται και πώρινοι γωνιόλιθοι σε δεύτερη χρήση. Επίσης, κατά σημεία εμφανίζονται ευθύγραμμες σειρές πλακαρών λίθων, καθώς και πέτρες περιβαλλόμενες από πλίνθους. Η νεότερη φάση είναι μεσοβυζαντινή, πιθανόν του 10^{ου} αιώνα, και σε αυτήν έγιναν αργότερα επισκευές, με βάση την διάταξη των οπών ικριωμάτων. Στη νότια πλευρά επισημαίνεται πλίνθινος αποτροπαϊκός σταυρός, το μόνο σωζόμενο κεραμοπλαστικό κόσμημα της οχύρωσης.

Πλην των υπολειμμάτων του τείχους, η μόνη ιστάμενη σήμερα κατασκευή επισημαίνεται στο πλάτωμα της κορυφής της ακρόπολης, όπου βρισκόταν ναός, αφιερωμένος ίσως στην Θεοτόκο, σύμφωνα με τοπική παράδοση της Ξυλόπολης (Λιγκοβάνης). Σήμερα είναι ορατό μόνον το χαμηλότερο τμήμα της μεγάλης ημικυκλικής κόγχης του (εικ. 7), την οποία απεκάλυψαν λαθρανασκαφές, υπεύθυνες και για την καταστροφή των υπολοίπων τοίχων. Η τοιχοποιία της αψίδας, με την ακανονιστία στην τοποθέτηση των λίθων και τη δημιουργία κατά διαστήματα γραμμών ευθυγράμμισης από μονή σειρά πλίνθων ή βησάλων, παρουσιάζει ομοιότητες με την αντίστοιχη της παλαιότερης φάσης του τείχους, συνεπώς και ο ναός θα μπορούσε να χρονολογηθεί στους «σκοτεινούς αιώνες» ή έστω λίγο αργότερα. Στη φάση αυτή, το κάστρο, εκτός του ότι φυλάσσει και ελέγχει έναν δημόσιο δρόμο υπερτοπικού χαρακτήρα, συνιστά και ένα στρατιωτικοδιοικητικό κέντρο, ένα castellum, δηλαδή, με τα κτήρια διοίκησης συγκεντρωμένα προς το κέντρο του πλατώματος.

Παράδοση της γειτονικής Ξυλόπολης (Λιγκοβάνης) αναφέρει ότι το Παλαιόκαστρο-Ασσάρ κατά τους οθωμανικούς χρόνους- κατοικούνταν τουλάχιστον έως και τον 16^ο αιώνα, οπότε και οι κάτοικοί του μετακινήθηκαν νοτιότερα και ίδρυσαν τη Νεγκοβάνη/Λιγκοβάνη. Πολλές οικογένειες Ξυλοπολιτών ανάγουν την προέλευσή τους στο Παλιόκαστρο. Μάλιστα η εκ Λιγκοβάνης παλαιά οικογένεια Χαριζάνη κατείχε έως προσφάτως στην περιοχή του Ασσάρ οθωμανικούς τίτλους για συνολική έκταση 120 οθωμανικών στρεμμάτων. Εντούτοις, η πλήρης απουσία εφυλαωμένης κεραμικής δεν τεκμηριώνει προς το παρόν την υπόθεση κατοίκησης του κάστρου έως και την πρώτη οθωμανική περίοδο.

Ε. Παπαθανασίου – Ν. Παζαράς

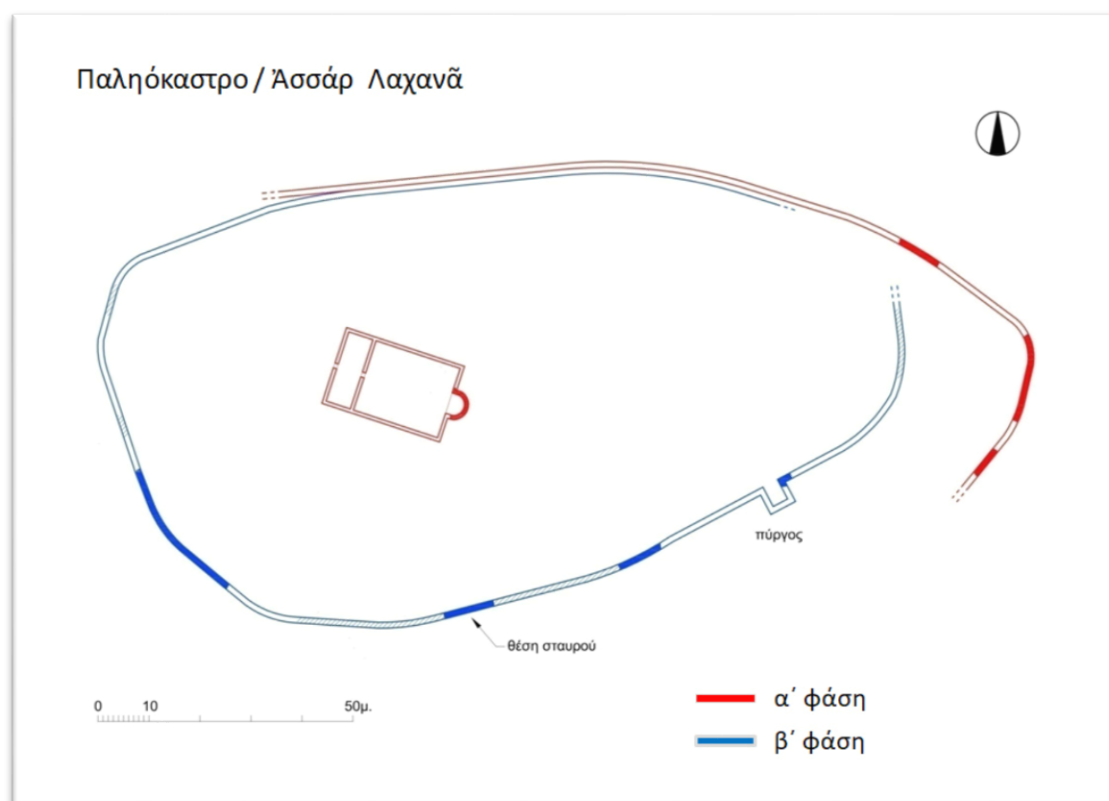
Εικ. 1. Παλαιόκαστρο / Ασσάρ Λαχανά. Η θέση της οχύρωσης ως προς τον σημερινό οικισμό του Λαχανά.

Εικ. 2. Παλαιόκαστρο Λαχανά. Η παράσταση στην ρομβοειδή σφραγίδα της αγνύθας.

Εικ. 3. Παλαιόκαστρο Λαχανά. Προβολή της κάτοψης στο φωτομωσαϊκό του λόφου.

Εικ. 4. Παλαιόκαστρο / Ασσάρ Λαχανά. Οι δύο φάσεις της οχύρωσης (α' και β' φάση).

Εικ. 5. Παλαιόκαστρο Λαχανά. Η τοιχοδομία της α΄ φάσης. Τμήμα από την ανατολική πλευρά της οχύρωσης.

Εικ. 6. Παλαιόκαστρο Λαχανά. Η β΄ φάση της οχύρωσης. Τμήμα της νοτιοδυτικής πλευράς.

Εικ. 7. Παλαιόκαστρο Λαχανά. Η κεντρική κόγχη του βήματος του ναού στο κέντρο της οχύρωσης.